מקץ

א. וישלחי פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו ויבא אל פרעה, ופרש"י "ויגלח – מפני כבוד המלכות".

והקשו במפרשים[2] – למה פירש רש"י "מפני כבוד המלכות" רק על "ויגלח"[3], והרי גם "ויחלף שמלותיו" הי' מפני כבוד המלכות [וכמפורש גם בפירוש (המיוחס ל)רש"י במדרש רבה[4] (על דרשת חז"ל "וישלח פרעה ויקרא את יוסף וגו' – לחלוק כבוד למלכות") – "ויגלח ויחלף שמלותיו[5] לחלוק כבוד למלכות (שהוא מעין דוגמא של מעלה, שחלק מכבודו לבשר ודם[6])"].

ואין לתרץ דמילתא דפשיטא היא ש־חילוף הבגדים הוא מפני כבוד המלכות[7], ולא הוצרך רש"י לפרשו, ובלשון הכתוב[8] "כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק"[9] – כי לכאורה גם העדר הכבוד שבכניסה למלך כשהוא מנוול בראש בלתי מגולח הוא מילתא דפשיטא[10].

לכאורה י"ל עפמ"ש במפרשים[11] הטעם שרש"י זקוק בכלל לפירוש – דלכאורה פשוט שלפני שבאים אל מלך מגלחים ומחליפים הבגדים – אלא שקשה לי' לרש"י: בכתוב נאמר "וישלח פרעה ויקרא את יוסף", שזה הי' לאחרי ש"ותפעם רוחו" מחלומותיו ואין פותר אותם לפרעה[12], והיינו, שביאת יוסף לפרעה היתה נחוצה ביותר, שלכן "ויריצהו מן הבור", במהי־רות ובמרוצה[13]. ועפ"ז קשה, איך התעכב יוסף לגלח את עצמו כו', שאינו דרך ארץ ומדרכי הנימוס שיהי' המלך ומשרתיו יושבים וממתינים לו, ועוד זאת, שה"ז כמו מורד במלכות ואיך לא ירא לנפשו שה־מלך יהרגנו בשביל שנתאחר לבוא? ולכן מפרש רש"י שעשה זה "מפני כבוד ה־מלכות", וא"כ כדין עשה ולא יאשימו פרעה על זה.

ולפ"ז הי' אפשר לומר, שהצורך לתרץ הנהגת יוסף הוא בעיקר בנוגע ל"ויג־לח"[14], שדורש זמן והתעסקות יותר, מש־א"כ חילוף הבגדים שאין בכך אריכות זמן

---

1) פרשתנו מא, יד.

2) ראה רע"ב. נחלת יעקב. – וראה הערה 14.

3) כ"ה בדפוס ראשון, וכת"י רש"י (שתח"י). ובדפוס שני מעתיק בהד"ה גם "ויחלף שמלותיו".

4) ב"ר פרשתנו פפ"ט, ט.

5) וכ"ה (על התיבות "ויגלח ויחלף שמלותיו") ביל"ש כאן. ועד"ז במדרש הגדול. לקח טוב. וכ"כ ברלב"ג: ויגלח ויחלף שמלותיו . . לכבוד המלך. אבל בשכל טוב הוא רק על "ויחלף שמלותיו".

6) ראה גם מדרש הגדול כאן.

7) כמ"ש בנחלת יעקב כאן.

8) אסתר ד, ב.

9) הובא גם בספורנו כאן עה"פ. נחלת יעקב.

10) ראה מדרש לקח טוב שכ' "כדי לחלוק כבוד למלכות" על שניהם, ומסיים "שלא יבא לפניו מזוהם". וראה גם רד"ק "כי אין לבוא לפני המלך אלא אם כן מהודר בגופו ובלבושיו", אלא שהעתיק מהכתוב רק "ויחלף שמלותיו". וכן במדרש שכל טוב שגם שם איתא לסיום זה ("שלא יבא לפניו מזוהם"), הוא רק על "ויחלף שמלותיו" (כנ"ל הערה 5).

11) ראה גו"א. דבק טוב. משכיל לדוד. מלאכת הקודש.

12) מא, ח.

13) ראה גם רד"ק, ר"י בכור שור, פי' ר"א בן הרמב"ם ועוד כאן.

14) אבל במשכיל לדוד (סד"ה מן הבור) ומלאכת הקודש כאן, תפסו בפרש"י בפשטות שקאי על שניהם. ע"ש.

והתעסקות גדולה, שבגללה תתאחר ביאתו לפרעה.

אבל לכאורה ביאור זה דוחק קצת, כי סוף סוף גם חילוף הבגדים, ובפרט לבגדים שראויים לבוא בהם לפני המלך, דורש הכנה כו' (ועוד זאת, שבודאי לא היו בגדים כאלה נמצאים בבית האסורים, והי' צ"ל התעסקות למצוא בגדים כאלה[15]).

וביותר קשה, דאף את"ל שעיקר הצורך בהפירוש "מפני כבוד המלכות" הוא ב"ויגלח", מ"מ, למה לא רמז רש"י עכ"פ לתיבות "ויחלף שמלותיו" שבכתוב ב"וגו'" (שמזה הי' משמע, שפירושו "מפני כבוד המלכות" קאי גם על זה). ומדהעתיק רש"י מהכתוב רק תיבת "ויגלח" (מבלי להוסיף "וגו'"[3]), משמע, שלפרש"י, רק "ויגלח" הי' משום כבוד המלכות, ולא "ויחלף שמלותיו".

ב. ונ"ל בפשטות, דאף שקודם ביאת יוסף אל פרעה הי' צריך לגלח וגם להחליף שמלותיו, מ"מ יש חילוק עיקרי ביניהם:

סדר הישיבה בבית האסורים הוא, דכל האסירים אינם לובשים בגדי עצמם (בגדים רגילים), אלא יש להם בגדים מיוחדים, בגדי אסורים: ואילו גילוח השערות אינו מושלל מהיושבים בבית האסורים, אלא מגלחים אותם מזמן לזמן, ובפרט אותם הנמצאים שם משך זמן ארוך, שמגלחים שערותיהם מפעם לפעם[16].

ועפ"ז מובן בפשטות, דכשיצא יוסף מבית האסורים, אף שעשה שניהם, "ויגלח ויחלף שמלותיו", הרי זה ש"ויחלף שמלותיו" לא הי' רק מטעם כבוד המלכות, אלא לפי שיצא מבית האסורים למקום אחר[17] (גם אם אין זו יציאה סופית מבית האסורים, יציאה לחפשי, שהרי יוסף לא ידע אז שיוצא לחלוטין[18]), לכן החליף מבגדי אסיר לבגדים רגילים[19]: משא"כ בנוגע ל-

---

15) בש"ך עה"ת שהיו בגדי עצמו, ויוסף "כיון .. להראות גבורתו של הקב"ה .. החליף לבוש התחתון ולבשו עליון ולא נתלכלכו כו' אלא אדרבא יש להם ריח טוב כו' ועשה כן לפרסם נסיו של הקב"ה". ולכאורה אינו ע"ד הפשט. וראה הערה 19 בסופה.

16) במשנה (מו"ק יג, סע"ב) "ואלו מגלחין במועד .. היוצא מבית האסורין", ובתוס' שם: שאינו יכול לגלח קודם המועד שאין מניחין לו לגלח ואפילו מניחין לו אינו ערב לאדם לגלח בבית האסורין (כ"ה בירושלמי*).

אבל כיון דמצינו דשאני מצב יוסף שלא הי' שוה לשאר האסורים, "ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר ויתן .. ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסוהר ואת כל אשר עושים שם הוא הי' עושה", "במימרי' הוה מתעביד", "אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו גו'" (וישב לט, כא-כג ובתרגום ופרש"י), י"ל שגם בזה הי' מתנהג כממונה ובעל שררה בבית הסוהר, שהי' מסתפר מזמן לזמן. — ומובן, שאינו דומה לבגדי אסיר.

17) ראה ר"י בכור שור (ולכאורה הוא ע"פ ל' הכתוב מ"ב כה, כט. ירמי' נב, לג). וראה פי' ר"ש בן חפני גאון כאן. — וע"פ המבואר בפנים אינו דומה לנדו"ד כי שם נאמר (מ"ב שם, כח. ועד"ז בירמי' שם, לב) "ויתן את כסאו מעל כסא המלכים גו'".

18) ראה רא"ם, גו"א ועוד כאן.

19) אלא שג"ז חידוש הוא, שלכן נאמר בכתוב [ולא כמו רחיצה שפשיטא דרחץ א"ע, ולא הוצרך הכתוב לאומרו — ראה פי' ר"ש בן חפני. וראה באר בשדה על פרש"י כאן], כי כיון שהי' עדיין אסיר, יתכן שיבוא בבגדי אסיר. ולהעיר מפי' ר"ש חפני שם "ולא הי' עושה כל זאת אלא בציווי של פרעה" (וראה בהנסמן שם וביפה תואר (השלם) לב"ר שם). ובאברבנאל כאן (בנוגע להבגדים) "אולי שנתנם לו שר המשקים או שנתנו לו מבית המלך".

*) בירושלמי לפנינו (פ"ג ה"א) מחלק דבחבוש אצל עכו"ם אין מניחין ובחבוש אצל ישראל אינו ערב. וכן הובא בראש (וחוס' הרא"ש) מו"ק שם. הגה"מ פ"ו מהל' יו"ט הי"ח. ובכ"מ. וראה שיטה על מו"ק לתלמידו של ר"י מפריש ובהערות שם.

גילוח הראש, דפשיטא שהי' מספר שערו־תיו בזמן הצורך, אלא שכאן הי' גילוח מיוחד[20] — לא מצד הצורך בכך (גילוח הרגיל אצל כל האסורים מזמן לזמן), אלא גילוח מיוחד[21] „מפני כבוד המלכות".

בסגנון אחר: הא ד„אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק", כשהוא לבוש בלבוש שאינו מתאים בכניסה למלך, ה"ז ענין שלילי, שלא יכנס אל המלך בדרך בזיון, וכן בנדו"ד, שמכיון שלא רצה לבוא אל המלך בלבושים של אסיר, לכן החליף שמלותיו שלא לבזות את המלך; משא"כ גילוח זה המיוחד טרם בואו אל המלך, לא בא לשלול כניסה אל המלך דרך בזיון (שהרי הי' מספר שערו מזמן לזמן), אלא שעשה פעולה מיוחדת „מפני כבוד המל־כות".

ג. וע"ד הרמז יש לומר, שבפירוש רש"י כאן נרמז ענין של הלכה:

יציאת יוסף מבית האסורים היתה כדי להיות מלך על מצרים, כמ"ש[22] מבית ה־אסורים יצא למלוך. ומצד חיובי ודיני המלך ישנם שני ענינים אלה — (א) גילוח, שהרי ה„מלך[23] מסתפר בכל יום . . מלך[24] ביפיו תחזינה עיניך"[25], (ב) לבישת בגדי כבוד (וכדאיתא בגמ'[26] „המגלח ראשו בחלום סימן יפה לו" ופרש"י „המגלח — סימן גדולה ותפארת היא לו כמו ויגלח ויחלף וגו'").

וזהו הרמז בפירוש רש"י, דמה שעשה יוסף „מפני כבוד המלכות" הי' בעיקר „ויגלח", ולא זה ש„ויחלף שמלותיו" — כי[27] בגדי המלכות שלו לא ניתנו לו אז אלא אח"כ[28], כשמינהו פרעה על ביתו ועל כל ארץ מצרים, משא"כ גילוח (של מלכות) הי' תיכף ביציאתו מבית האסורים.

ד. ולפי זה יש לבאר (בפנימיות העני־נים את) ה„יינה של תורה" שבפירוש רש"י, ע"פ מארז"ל[29] שבראש השנה יצא יוסף מבית האסורים:

ידוע[30], שבר"ה הוא זמן „בנין המל־כות"[31], היינו[32] דחיות כל העולמות היא ממדת מלכותו ית', כי מצד הקב"ה עצמו אין אפילו נתינת מקום למציאות עולמות, וכדי שיתהוו העולמות מאין ליש צריך להיות צמצום והעלם אור ושפע של א"ס ב"ה, שלא יהי' גילוי אלא מצד מדת מלכותו ית', כמ"ש[33] ה' מלך גאות לבש,

---

20) ולהעיר מר"י בכור שור כאן: ויגלח שלא עשה שפמו ולא עשה רגליו כל זמן שהוא אסור.

21) להעיר מתוס' מו"ק (יד, רע"א) בהחילוק דגילוח של יופי וגילוח דכל הראש דהוי מלאכה.

22) קהלת ד, יד. קה"ר (ופרש"י ומצו"ד) שם. ב"ר פרשתנו פפ"ט, ג.

23) תענית יז, א. סנהדרין כב, ב. רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ה.

24) ישעי' לג, יז.

25) בתענית וסנהדרין שם הובא הכתוב ע"ז ד„מלך מסתפר בכל יום". וברמב"ם שם מוסיף לאחר „המלך מסתפר בכל יום" — „ומתקן עצמו ומתנאה במלבושין נאים ומפוארים שנאמר מלך ביפיו גו'".

26) ברכות נז, א.

27) ראה פי' ר"ש בן חפני ויפ"ת (השלם) לב"ר שם.

28) מא, מב.

29) ר"ה י, סע"ב ואילך (ושם יא, ב — הלימוד). פרש"י שם ל, ב. פרש"י לתהלים פא, ו. וראה בעלי התוס', מושב זקנים עה"ת, תורת משה (להחת"ס) כאן. ועוד.

30) ראה פע"ח שער כד (שער ר"ה) פ"א ואי־לך.

31) כמרז"ל (ר"ה טז, א. לד, ב) „אמרו לפני בר"ה מלכיות . . כדי שתמליכוני עליכם", ובנ"י פועלים גילוי מלכותו ית' בכל העולם כולו.

32) ראה בהבא לקמן דרושי ר"ה בלקו"ת (נג, ד ואילך), עטרת ראש, אוה"ת ועוד.

33) תהלים צג, א.

שבכדי שיהי' מלך על העולם נתלבש הקב"ה בלבוש גיאות להיות מלך שמו נקרא, ואור שפע א"ס ב"ה נתעלם ונסתתר בלבוש זה.

וענין זה ד„ה' מלך גאות לבש" הי' בפעם הראשונה ביום ו' למע"ב, יום ברוא אדם הראשון, ועד"ז הוא בכל שנה ושנה ביום ראש השנה, כי החיות הכללי של השנה הקודמת הוא בבחי' הסתלקות ב־תחילת ליל ר"ה[34], וע"י עבודת בני ישראל בר"ה נעשה בנין המלכות מחדש.

ויש לומר, שענין זה מרומז במ"ש „ויגלח ויחלף שמלותיו", ובהקדם:

ידוע[35] שיש ב' אופנים בענין „שערות", שפעם מצינו בתורה שיש מעלה גדולה בענין השערות, כמו בנזיר שנאמר בו[36] „קדוש יהי' גדל פרע שער ראשו", ופעם מצינו שהשערות השפילה אותן התורה, ונקרא טפל לבשרו[37]. ולהעיר ממחז"ל[38] שער באשה ערוה. וכן הוא בבחי' ה„שע־רות" למעלה, דשערות דעתיקא קדישא הם מקור החיות של כל העולמות, ושערות דנוקבא (דספירת המלכות) יש מהם יניקת החיצונים.

ומבואר בזה[35], דשערות הם מותרי מוחין, ומעלתם היא כפי המקום שמשם נמשכים, דבבחי' עתיקא קדישא שהוא א"ס, הנה מותרות משם יש בהם חיות רב, והשערות הן קדושה רבה ונפלאה, ו־כמ"ש[39] ועתיק יומין יתיב לבושי' כתלג חיור ושער רישי' כעמר נקא, ועד"ז הוא בנזיר בימי נזירותו שמאירה הארה גדולה ומתלבשת בשערות שלו, הרי בשערות שלו ישנה קדושה רבה, והוזהר שלא יגלח[36] ומצוה לגדל פרע, וגם בכל אדם הרי בשערות הזקן ובפאות מאירה הארה מקדושת השערות העליונות והוזהרו שלא לגלחן[40].

משא"כ בבחי' „נוקבא", מלכות, שהיא בבחי' הצמצום, הרי מבחי' מותרי מוחין שלה יוכל להיות יניקת החיצונים, כי החיות היא בצמצום רב, שער באשה ערוה כו'.

והנה אף שמקור חיות כל העולמות הוא מבחי' שערות דעתיקא קדישא, אין ההתהוות כשמאיר ענין זה בגילוי: ובכדי שתהי' ההתהוות יש ודבר בפני עצמו צ"ל „ויגלח" — הסתרת גילוי החיות והמשכת א"ס ב"ה בעולמות באופן דשערות (מאחר שבשערות אלו מאיר גילוי אור רב), ועי"ז אפשר להיות אח"ז „ויחלף שמלותיו", ה' מלך גאות לבש, לבוש מלכות שמזה נתהווה מציאות העולמות כנ"ל.

ונרמז בלשון רש"י „ויגלח — מפני כבוד המלכות", שבכדי שיהי' „כבוד ה־מלכות", צ"ל לפנ"ז „ויגלח".

והכוונה בזה שישראל יפעלו בעולם שהוא בחי' יש בפ"ע, שיהי' ביטול היש לאין, שהוא על ידי עבודת ישראל ב־תומ"צ, הממשיכה גילוי אלקות בעולם[41].

---

34) כ"ה בלקו"ת שם. ובתניא אגה"ק סי"ד (קכ, ב) „מסתלק לשרשו בכל ערב ר"ה": „מסתלק בערב ר"ה". ולקמן שם (קבא, רע"א) „שמסתלק בליל ר"ה". ואכ"מ.

35) ראה לקו"ת אמור לא, ד ואילך. קרח נד, א ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות תגלחת מצורע כשיטהר (קד, ב ואילך). ובכ"מ.

36) נשא ו, ה.

37) עירובין ד, ב. וש"נ.

38) ברכות כד, א.

39) דניאל ז, ט.

40) קדושים יט, כז.

41) שאז נעשה אמיתית הענין ד„כבוד מלכות". וראה סה"מ תרס"א (ע' קסג) דעיקר ענין בנין המל־כות שבר"ה הוא, שבמל', שהיא בחי' דעת תחתון, יהי' שם גם הביטול דיחודא עילאה. וזהו מה שבר"ה יצא יוסף מבית האסורים, כי ענינו של יוסף ש„תו־פר" ומחבר ב' הבחי' דדעת עליון ודעת תחתון. ע"ש.

ה. ויש לומר, דכשם שהוא בנוגע ל־חיות העולמות בראש השנה, שאז הוא בנין המלכות שלמעלה, עד"ז הוא במלכותו של יוסף, שנתמנה בראש השנה, מבית האסו־רים יצא למלוך:

מבואר בכ"מ[42] בהחילוק בין יוסף ל־אחיו, דהשבטים בחרו להיות רועי צאן, להיות בהתבודדות מהעולם בכדי שעניני העולם לא יטרידו אותם מדביקותם בה', משא"כ יוסף הי' מלך על מצרים, "ובל־עדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"[43], ויוסף השביר בר לכל ה־ארץ[44], שהי' עסקו עם כל העולם כולו, ואעפ"כ כל טרדות אלו לא בלבלו אותו מדביקותו בה', דגם בעת עסקו בהם הי' מרכבה לאלקות.

והטעם לזה[42], כי מצד מדריגת השב־טים (מרכבתא תתאה), ישנה תפיסת מקום לעולם, ובאם היו יורדים ומתעסקים ב־עניני העולם לא היו יכולים להשאר ב־דביקותם באופן של מרכבה; משא"כ מדריגת יוסף, שאצלו האיר אור אלקי ש־למעלה לגמרי מהעולם, הרי בבחי' זו אין העולם תופס מקום, ולכן גם בעת עסקו בארץ מצרים לא הטריד זה אותו מדביקותו בה'.

ויתירה מזה – הוא פעל והשפיע גם באנשי מצרים גופא[45], כמודגש בזה שפעל עליהם שימולו[46].

והדרך שהגיע לזה מרומזת במ"ש "ויג־לח ויחלף שמלותיו", שעצמותו ועיקרו של יוסף לא ירד והתלבש בדרגת מצרים, ולכן בתחילה הי' "ויגלח", ש"צמצם" עצמו מהגילוי שב"שערות"[47], ואח"כ "ויחלף שמלותיו", כי כל עניני עוה"ז לא היו תופסים מקום אצלו, ולא הי' שייך שהעסק בעניני העולם יטרידו ויבלבלו אותו מבי־טולו ודביקותו בה'.

וכמו שהוא במלכותא דרקיעא, שלבוש המלכות, שממנו הוא חיות ומקור כל ה־עולמות, אינו מעלים כלל לגבי הקב"ה, דהרי לגבי' ית' אין שום שינוי ח"ו, כמאמר אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם בשוה ממש, ועכ"פ כולא קמי' כלא חשיב[48],

עד"ז הוא במדריגת יוסף למטה, ש־עניני המלוכה היו רק בחי' לבוש, שלא פעלו שום שינוי במהותו של יוסף עצמו.

(משיחת ש"פ מקץ תשמ"ח)

---

42) בהבא לקמן ראה תו"ח ויחי ד"ה בן פורת יוסף (קא, ד ואילך). סה"מ תקס"ה (ח"א) ע' קצב ואילך. אוה"ת מקץ כרך ו תתשב, א ואילך. סה"מ תרכ"ט ע' רנח־ט. המשך תרס"ו ע' שטו. סה"מ תפר"ח ע' כג־ד, ס"ע כו ואילך.

43) מא, מד.

44) ראה שם, נו־ז. מב, ו. ועוד.

45) ראה בכל הנ"ל (בארוכה) גם בלקו"ש חכ"ה ע' 197 ואילך.

46) ראה פרש"י פרשתנו מא, נה. וראה לקו"ש ח"י ע' 139 ואילך ע"ד הפשט וע"פ פנימיות הענינים.

47) כידוע דיוסף הי' נזיר – ראה ב"ר ס"פ צח. חדא"ג מהרש"א שבת קלט, א – והיתה בשערותיו קדושה. וראה צפע"נ עה"ת כאן, דגילוח של יוסף תרגם אונקלוס "וספר", לא כתרגומו בכ"מ גבי גילוח, משום דס"ל דיוסף הי' נזיר ואין נזיר מגלח אלא שהי' נזיר עולם ומיקל בתער לי"ב חודש. וש"נ.

48) ראה לקו"ת ר"ה שם. ובכ"מ.